

ליקוטי מוהר"ן בפרשה

פרשת 'אחרי' – ה'תשפ"ב / הרה"ג אליהו עטיה שליט"א

לקבלת השיעור במייל:
6537488@gmail.com

מבוסס על ליקוטי מוהר"ן תורה ב' (ח"א)

צריך להראות עצמו בכל מעשיו שהוא בן חורין / הצדיק שהחליף את המצות שלו עם יהודי פשוט / הכוונות שכדאי לכוון בזמן שתיית ארבע כוסות / הקב"ה נשבע למשה שמידת הדין לא תעכב את הגאולה / ביאור ארבעת הלשונות של גאולה / ארבעה כוסות כנגד ד' גזירות רעות / עוד הכנות לערב פסח / אחרי קדש לאכול ביצה ותמרים / הטעם שרוחצים ידים לטבילת הכרפס / חשוב להקפיד לקחת לכרפס את הירק כרפס (סלר) / הסיבה שכרפס אוכלים דוקא פחות משיעור / כוונה חדשה בירח על פי דברי רבינו / הכוונות בלימוד ולא בתפילה / במכות - להאריך יותר בשינוי הטבע שהיה בכל מכה / ע"י שמירת הברית זוכה להראות את עצמו בן חורין וכן מלך / ישראל זרקו את עצמות הטלה לבזות את הע"ז של מצרים / כשמצרים קברו את עצמות הע"ז שלהם בעפר בזה ביטלו אותה / החילוק בין רביצה של אריה לשל כלב ח"ו / יישוב דברי רבינו עם דברי הזוהר בענין השלכת העצמות / להגיד תיקון הכללי בערב פסח / איך נתנו עצמות קרבן פסח לכלבים הרי הם צריכים שריפה / חילוק בין עצמות שיש בהם מוח לאין / מי שלא יכול לאכול בקדושה בגלל פגם הברית - הכלב אוכל סעודתו /

צריך להראות עצמו בכל מעשיו שהוא בן חורין

א. אנחנו כבר קרובים לחג הפסח, ונלמד את ההכנה שהיא מהחשובות ביותר שצריך להכין לכבוד הפסח, והיא להראות שאנחנו בני חורין. ונשים לב שהרבה מהלכות ליל הסדר הן סביב הענין הזה, שצריך ויש מצוה להראות שאנחנו בני חורין. כמו ענין המצוה של ההסבה בשתיית ארבע כוסות ואכילת מצה. ולכן צריך להכין את שולחן הסדר כמו שצריך מבעוד מועד ולארגן שיהיה לך כיסא נוח עם כרית כדי שיוכל לעשות את ההסבה. אמנם עיקר החיוב הוא לאנשים, אבל גם הנשים שלנו חשובות הן – והן ג"כ מסיבות, וצריך לארגן שיהיה כיסאות נוחים, כורסאות וספות עם כריות וכל מה שצריך, כדי שבאמת אדם ירגיש את עצמו בלילה הקדוש הזה 'בן חורין'.

שיהיה לו מקום נוח להסבה

ב. ידוע שהנין שתיית ארבע כוסות יין בליל הסדר, הוא כנגד ארבע לשונות של גאולה. והשאלה: למה הארבע לשונות של גאולה לא מתבטאים באכילת ארבעה מיני תבשילים וכיו"ב, ולמה דוקא היין הוא מבטא את הענין הזה? התשובה: כי כששותים יין בהסיבה זו דרך חירות. וכלשון הגמרא (פסחים סוף דף קט): "ארבעה כוסות תיקנו חכמים דרך חירות". שתיית היין היא דרך חירות, ולכן צריך להסב בשתיית ארבע כוסות יין. וחשוב מאוד שלא יראה ח"ו שאדם מתענה בשתיית היין בהסיבה אלא שבאמת ירגיש בנוח, ויראה שהוא בן חורין כששותה את היין.

ולכן צריך לעשות קצת הכנה לפני ליל הסדר למצוא מקום שהכי נוח לו, ויעשה ניסיון אפי' עם כוס מים, כדי לבדוק את עצמו איך הוא יושב ושותה בצורה נוחה, ומראה את עצמי בן חורין. וזו הלכה למעשה פשוטה. לפעמים אדם עושה הרבה מאוד דקדוקים, ומאבד את עיקר ההלכה – להראות שאנחנו בני חורין.

צריך שיהיה הרבה שמחה בלילה הזה בלי שום דקדוקים והקפדות על בני ביתו, ב"ה כבר ביערנו את כל החמץ והבית כבר נקי, המצות שלנו מהודרות, הכל בסדר, ואין לנו שום חששות, שום כעסים (נערווין) – את ליל הסדר של חג החירות צריך לקיים אותו עם השמחה הכי גדולה.

הצדיק שהחליף את המצות שלו עם יהודי פשוט

ג. מסופר על אחד הצדיקים שהיה דקדקן מאוד גדול, עם הרבה נערווין, ואחרי שהוא אפה את המצות עם כל ההידורים, נכנס לו הרבה ספקות על כשרות והידור המצות שלו. ואז הוא פגש בדרך איזה יהודי טוב, ואמר לו: 'תגיד לי המצות שלך כשרות?' אמר לו: 'שלי הן לא רק כשרות הן מהודרות'. אמר לו הרב: 'אתה בטוח?' 'כן אני בטוח המצות שלי מהודרות מאוד'. אמר לו הרב: אתה מוכן להחליף את המצות? אני לא בטוח כל כך במצות שעשיתי'. אמר היהודי לרב: 'בודאי שאני מוכן להחליף עם כבוד הרב את המצות במצות של הרב'. אמר הרב: 'אני מעדיף את המצות שלך, כי יש הלכה 'עוד אחד נאמן באיסורים' (גיטין ב:), אם אתה מעיד שהמצות שלך מהודרות, אז הן מאה אחוז לפי ההלכה, כי המצות שלי יש לי מלא 'נערווין' עליהם וכו'.

לזכור להיות נינוח ורגוע מאוד בליל הסדר

ד. הסיפור הזה מלמד מה לא לעשות בפסח, לא צריך שום עצבים ונערווין, הקפדות וכעסים ח"ו, אלא צריך להיות מאוד רגועים בזמן של ערב פסח ולקבל את החג בשמחה גדולה, ולהרגיש בני חורין בליל הסדר, ושאינו ירגיש מלך ואשתי תרגיש מלכה, ושתהיה שמחה ואהבה ושלוש ורעות – וכל זה כדי להגיע להרגשה של בני חורין, כי אם יש קצת לחץ בין האיש לאישה וכו' זה ממש לא בני חורין. וכל הלחצים והכעסים, הם הם מעכבים ומפריעים לך להרגיש כמו בן חורין. והרי כל הענין והמטרה של ליל הסדר זה להראות את החירות.

הכוונות שכדאי לכוון בזמן שתיית ארבע כוסות

ה. נבוא להסביר את ענין המצוה של ארבע כוסות היין בליל הסדר. הקב"ה אומר למשה שהוא יגאל את עם ישראל משעבוד מצרים, ואומר לו את ארבע לשונות של גאולה כמו שכתוב (שמות ו, ו-ו): "לְכֹן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֻלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבָדְתָם וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֵרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטַיִם גְּדֹלִים: וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהֵייתִי לְכֶם לְאֱלֹקִים וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֻלֹת מִצְרַיִם".

הקב"ה נשבע למשה שמידת הדין לא תעכב את הגאולה

ו. הפסוק מתחיל במילה "לְכֹן", והמדרש (שמות רבה ו, ד) מפרש על פי הכלל: שכל מקום שכתוב 'לכן' זה לשון שבועה. ולמה הקב"ה נשבע על בשורת הגאולה? כיון שמשם רבינו דאג שזאת לא הגאולה האחרונה, ולכן הוא לא רצה להיות הגואל. משה ראה שעם ישראל לא כ"כ צדיקים, הם היו אז במ"ט שערי טומאה, ולכן משה פחד שמידת הדין תקטרג ותתעכב גאולה ישראל. ואמר לו 'לכן' – לשון שבועה – אני נשבע לך שאני גואל את ישראל, ואפילו שהם לא ראויים.

ביאור ארבעת הלשונות של גאולה

ז. עכ"פ מפסוק זה למדנו ארבע לשונות של גאולה והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתתי. ויש להבין, מה ההבדל בין ארבע

בשיעור שעבר שיש שני סוגים של ארבעה בנים, ונאמר עוד חידוש: שבכל בן, יש בו את כל הבחינות של ארבעה הבנים, כי כל בן הוא גם חכם, ולפעמים הוא קצת רשע ח"ו, וצריך לעשות תשובה, וגם קצת תמים (אחרי הכל הוא ילד), וגם יש הרבה דברים שאפילו הוא לא יודע לשאול עליהם. יוצא שבכל בן יש בו את כל הארבעה הבנים. יש כאלה שתמיד מפחדים כשקוראים את ההגדה לפי התור, שלא יפול להם הקטע של הבן הרשע. ולכן באמת כדאי שהאבא יקרא את הקטע הזה של הארבעה בנים, כדי לא יצער את הילדים, הרי אנחנו רוצים שיהיה בן חורין. עכ"פ כדי לקיים מצות זיהודת לבנך, צריך להיות ערניים ולעניין את הילדים עם פרסים ומתנות.

אחרי קדש לאוכל ביצה ותמרים

י. גם אני מזכיר כל שנה, לא להיות בליל הסדר מאוד רעבים, ואז לחטוף את ההגדה, יש מליצה כתוב בגמ' (פסחים קט"ו): 'בלע מצה יצא, אבל בלע הגדה לא יצא'. ולכן מיד אחרי הקידוש מחלקים ביצה וכן תמרים ושקדים, 'קליות ואגוזים', ויכולים לאכול כשיעור ולברך ברכה אחרונה (על העץ ו-בורא נפשות), ועל ידי זה יש יותר ישוב הדעת לומר את ההגדה באריכות. ולכן הוספנו 'קדש' - ביצה - ו'רחץ', וזה כדי שלא להיות רעבים, כי כשרעבים - ממהרים, ואין סבלנות לקרוא ולספר את ההגדה, וכך גם נוהג אבא שלי לעשות כך.

הטעם שחוצצים ידים לטבילת הכרפס

יא. ו'רחץ' - יש שתי סיבות לנטילה הזאת. ההלכה אומרת שדבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידיים (כמו שנפסק בשו"ע קנ"ח ס"ד). יש שלוש שיטות בזה. יש שיטה שאומרת שצריך נטילת ידיים בברכה. יש שיטה שאומרת שלא צריך בכלל לטבול ידיים. ויש שיטה אמצעית שנוטלים בלי ברכה, כמו שאנחנו נוהגים. כל השנה צריך להקפיד בזה, אבל למעשה לא כל כך מקפידים. ולמה אם כן, בליל הסדר כל עם ישראל מקפיד על נטילת ידיים בדבר שטיבולו במשקה?

מצאתי תשובה מאוד יפה, שבלייל הסדר אנחנו ממש משתדלים לעשות כמו שהיה בזמן בית המקדש, שאז היו אוכלים קדשים וצריך לאכול בטהרה, ולכן נוטלים ידיים לדבר שטיבולו במשקה. ולמדנו שסתם ידיים שניות לטומאה, וברגע שידיים נוגעות באוכל, זה הופך אותו לראשון לטומאה, הרי בליל הסדר בזמן המקדש אם יש ראשון לטומאה על שולחן ליל הסדר זה גרוע כמו חמץ, זה יכול להרוס את הכל, כי בקרבן פסח - שהוא קודש - יש אפילו דין של רביעי בקודש, ויש כאן חומרות של טומאה וטהרה, ובזמן בית המקדש כל הזמן היו שומרים לא להסחית דעת מהידיים, כדי שלא יהפכו להיות 'שניות', כי 'סתם ידיים שניות לטומאה'. ולכן גם אנחנו נוטלים ידיים בליל הסדר לדבר שטיבולו במשקה, כי רוצים לעשות כמו שהיה בליל הסדר בזמן בית המקדש.

ויש עוד איזה סיבה שהיא גם כן חידוש, כי יש דין שצריך לטבול ידיים לפני התפילה, כמו שפסק מרן בשו"ע (סי' רל"ג ס"ב): "אם יש לו מים, צריך לטבול ידיו בדי להתפלל, אף על פי שאינו יודע להם שום

הלשונות של הגאולה? והביאור: א. השלב הראשון: זיהודת - עם ישראל היו בעול שעבוד קשה, והקב"ה הוציא אותנו מהסבל ומהעול הכבד של מצרים. ב. זיהודת אתכם מעבודתם - הקב"ה הציל אותנו מכל מה שהמצרים היו משתעבדים בעם ישראל בעבודות קלות ובעבודות קשות. ג. זיהודת אתכם בזרוע נטויה - הקב"ה היה יכול רק להציל אותנו ממצרים וזהו, אך יש כאן תוספת, שהוא נתן למצרים מכות ועונשים קשים מאוד. ד. זיהודת אתכם לי לעם וכו'" - אתם תהיו לי לעם, כדי לתת לכם את התורה.

ולכן בשתיית ארבע כוסות צריך לכוון לפי הפשט: א. כוס ראשונה - זיהודת אתכם על שהקב"ה הוציא אותנו מהשעבוד הקשה שהיינו בו במצרים. ב. כוס שניה - כנגד זיהודת כי מלבד השעבוד הקשה, עבדו ישראל שם כל מיני עבודות, והקב"ה הציל אותנו מהם לגמרי. ג. כוס שלישי - כנגד זיהודת, גאולה על ידי הזרוע נטויה והשפטים גדולים שהקב"ה עשה למצרים. ד. כוס רביעי - כנגד זיהודת, שהקב"ה לקח אותנו לו לעם ונתן לנו את התורה. ואלו הן כוונות פשוטות שצריך לכוון בכל אחת מארבע כוסות שבלייל הסדר.

ארבעה כוסות כנגד ד' גזירות רעות של פרעה

ח. ויש עוד כוונה בשתיית ארבע כוסות, כמו שאמרו חז"ל שהארבע כוסות זה כנגד ארבע גזירות רעות שגזר פרעה על ישראל: א. גזירת השעבוד לבנות את פיתוס ואת רעמסס, שהיינו פועלי בניין והשתעבדנו בעבודת פרך במצרים. ב. גזירת פרעה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו". ג. פרעה הרשע נצטרע והיה שוחט 300 תינוקות כל יום ורוחץ בדמם, 150 בבוקר ו-150 בערב (כמובא ברש"י ושמות ב, כג) בשם מדרש ושמות רבה א, לדג, על הפסוק: וַיִּמָּט מִלֶּךְ מִצְרַיִם וְגו', שהרי המצורע חשוב כמת, ויעצו לו החרטומים הרשעים לרחוץ בדם של תינוקות ישראל, וכך הוא יתרפא מהצרעת, וכמובן שזה לא ריפא אותו). ד. הגזירה שגזר פרעה על קושי השעבוד כמו שאמרו שוטרי בני ישראל - (שמות ה, טז): "תִּבְנֶן אֵינן נִתֵּן לְעִבְדֵיךָ וְלִבְנֵי אֻמִּים לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עִבְדֵיךָ מְפִים וְחָטָאת עִמָּךְ". וזה הדבר השני שמכוונים ב-4 כוסות.

כוונה שלישית - כתוב במדרש (בראשית רבה פח, ה) שארבע כוסות הן כנגד ארבע הגלויות. שהן: בבל, פרס, יוון, ואדום. ולפי זה נסביר שלא שותים את הארבע כוסות על גאולת מצרים, אלא תיקנו את הכוסות על שם העתיד, כי אז בזנו תקנת הכוסות כבר נגאלנו ממצרים. נמצא, שלוש כוונות מיוחדות על ענין ארבע כוסות.

עוד הכנות לערב פסח

ט. בערב פסח בצהריים כדאי לישון, כי יש לנו סדר ארוך (שהוא גם ככה מתחיל מאוחר בגלל השעון קיץ) ולכן זו הכנה טובה ויקרה שצריך לעשות, כדי שאדם יהיה לו כוח לליל הסדר ולא יתעייף. גם יש לנו ארבע כוסות יין לשתות, ומי שלא רגיל בכמות גדולה של יין - זה מכביד עליו. גם צריך לקיים מצווה מדאורייתא של זיהודת לבנך, שזו אחת המצוות שהתורה חוזרת עליה ארבע פעמים, כי כנגד ארבעה בנים דיברה תורה (חכם, רשע, תם, ושאינו יודע לשאול, ולמדנו

מחודשת על פי דברי רבינו בליקוטי מוהר"ן (תורה קל"ה ח"א) שיש שתי בחינות של ארבעה בנים. ולפי"ז יש לכוון שיש ביחץ דל"ת ודל"ת, ז"א החלק הגדול של האפיקומן הוא צורה אחת של ד', והמרובע הקטן הוא דל"ת של ארבעה צדדים, ועל פי רבינו יש לכוון שאנחנו רוצים להבדיל את הדל"ת של הקדושה שרומזת לספירת המלכות (שהיא דלה ועניה – דלית לה מגרמה כלום) מהדל"ת של ארבע מלכויות של הסטרא אחרא, ואת זה נכוון גם בפעולה הזאת של היחץ. ואחרי שהבדלנו והפרדנו אותם אז אפשר להכניס אותם בין המצות, מכיון שגם ב-ד' מלכויות יש עדיין ניצוצות של ג'רים, ולכן מכניסים אותם בין המצות, לקדש אותם בקדושת ישראל.

הכוונות בלימוד ולא בתפילה

טז. עכשיו אמרנו כמה כוונות חשובות לליל הסדר, שבין אם נזכור אותם ובין אם לא – לא נורא, כי אנחנו ברסלבים, ולנו יש פריבילגיה שאנחנו יכולים ללמוד כוונות בשיעור ובלמוד, אך בתפילה להתפלל כפשוטו. כמו שרבינו אומר בליקוטי מוהר"ן (תורה ק"כ ח"ב) שלנו אסור לעשות כוונות בתפילה על פי הקבלה, כי אנחנו קטנים, אלא צריך להתפלל כפשוטו, ולכוון בפשט של המילים. ומה יהיה עם כל הכוונות? אז פשוט, אדם לומד את הכוונות של האר"י, לומד את סידור הרש"ש, וכשאתה מגיע לתפילה, אתה מקיים את העצה של רבינו, ומתפלל בכוונה פשוטה את פירוש המילות, ואז ה' ית' לוקח את כל הכוונות שלמדת ומחבר אותם עם התפילה שלך. ולכן גם עכשיו למדנו כמה כוונות על ליל הסדר, ובעזרת השם בזמן קריאת ההגדה, הקב"ה ייקח את כל הכוונות שלמדנו, ויכניס אותם בארבע כוסות, ב'כרפס', ב'יחץ', ומי שיזכור עוד יותר טוב.

במכות - להאריך יותר בשינוי הטבע שהיה בכל מכה

יז. 'מגיד' – צריך להאריך בשלב ה'מגיד', וכל אחד יכין לעצמו על כל קטע בהגדה כמה פירושים, כדי לעניין את הילדים לספר להם ביציאת מצרים כמה שיותר מעניין. והדגשנו את הנקודה שבסיפור מכות מצרים, לא לשים דגש כמה המצרים סבלו, ואיך המכות היו מענות אותם מאוד, אלא יותר להדגיש כמה היה שינוי הטבע בכל מכה ומכה, וזה עיקר הענין של עשרת המכות כדי להגדיל ולהדגיש לנו את האמונה בקדוש ברוך הוא, שהוא השולט היחיד בכל כוחות הטבע. כמו שכתוב (שמות ז, ג): "וְהָרַבִּיתִי אֶת אֶרְצֵי מִצְרַיִם וְאֶת מִצְרַיִם מִפְּתֵי בְּאֵרֵי מִצְרַיִם". וכתוב (שם ט, טז): "בְּעֵבֹר זֹאת הָעַמְדָתִיךָ בְּעֵבֹר הָרֶאֱתִיךָ אֶת בְּחֵי וְלִמְעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ", ונאמר (שם יא, ט): "לְמַעַן רְבוֹת מִפְּתֵי בְּאֵרֵי מִצְרַיִם", כל הפסוקים האלה מראים שעיקר העיקרים של ניסי מצרים נועדו כדי להראות שיש שינוי הטבע שהקדוש ברוך הוא שינה את הכול, וזוהי עיקר העבודה ב'מגיד'. ואחר כך רחצה, מוציא מצה וכו'.

ע"י שמירת הברית זוכה להראות את עצמו בן חורין וכן מלך

יח. אמרנו שהענין בפסח זה להראות את עצמי בן-חורין. יש בן חורין ויש עבד. ואומר הזוהר הקדוש בפרשת שלח לך (ח"ג דף קסה:): שאדם שפגם בברית הוא נחשב בן מלך, וז"ל: דַּיִק רַב מִתִּבְתָּא,

לְכַלּוֹף, וְלֹא יִבְרָךְ. בשחרית נוטלים ידיים כדי להעביר את הרוח רעה, וזה מועיל גם לתפילה. וכן לפני תפילת מנחה וערבית נוטלים ידיים. והטעם שנוטלים לפני תפילה משום (עמוס ד, יב): "הַכּוֹן לְקִרְאֵת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל", ולכן בכל בית כנסת יש כוון נטילת ידיים. ולכן אם אדם בא מהבית, ולפני שיצא הוא היה בשירותים ונטל ידיים, אז הוא יכול לכוון שהנטילה הזאת תועיל לו לתפילה, (בתנאי שלא יסח דעת מהידיים). אבל אם יש לו דרך ארוכה עד לבית הכנסת, צריך ליטול שוב את הידיים. והחידוש שיש בענין זה, שהיות שאומרים כעת הגדה, והגדה היא כמו בחינה של תפילה, ולכן הנטילת ידיים שעושים ב-ז'רחץ' – זה בשביל קריאת ההגדה, שיש לה בחינה כמו של תפילה.

חשוב להקפיד לקחת לכרפס את הירק כרפס (סלרי)

יב. וכעת נגיע ל'כרפס' – בארצות ספרד כולם לקחו את ירק הכרפס (שזה סלרי), בארצות אשכנזי שלא היה כרפס, לקחו תפוח אדמה. עכשיו שאנחנו בארץ ישראל – וכאן יש לנו כרפס, לכן בין הספרדים ובין האשכנזים יקחו 'כרפס', אם אין, אז להלכה מותר לקחת ירק אחר, אבל אם יש, לוקחים דוקא את הכרפס.

הסיבה שכרפס אוכלים דוקא פחות מכשיעור

יג. הלכה חשובה בענין הכרפס שלוקחים דוקא חתיכה קטנה פחות מכזית (וגם מי שאוהב), כדי לא להתחייב בכרכה אחרונה על כזית, כי בכרכה בורא פרי האדמה אנחנו מכוונים להוציא ידי חובה גם את המרור, ולכן צריך שלא לברך בכרכה אחרונה. וצריך לדעת שבשיעור של כזית יש לחומרא בשני הצדדים, יש – עשה לך רב והסתלק מן הספק, וזה כשלוקחים שיעור גדול בכזית. אבל יש גם את המינימום של כזית שזה משהו מאוד קטן, כמו זית רגיל שלנו שזה בערך 5 או 6 גרם, ואם כן צריך לקחת חתיכה ממש קטנטנה מהכרפס (אבא שלי תמיד נוהג לקחת כרפס כמו אצבע), וטובלים את זה במי מלח שהכינו על השולחן, ואוכלים את הכרפס.

רמזים בשם כרפס

יד. האר"י ז"ל אומר רמזים בענין הכרפס. יש את הרמז הידוע ש'כרפס' זה אותיות 'פרך ס', רמז לששים ריבוא של עם ישראל שעבדו בפרך מצרים. אבא שלי היה אומר עוד רמז מאוד יפה כרפ"ס ראשי תיבות – כ"ל ר'אשון פ"ה ס'גור = כרפס, כי יש ענין מאוד גדול לכתחילה לא לדבר מתחילת ההגדה ועד סופה. מה הענין בזה? הרי יש שאלה: למה לא מברכים על סיפור יציאת מצרים ("אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לספר ביציאת מצרים") הרי עכשיו מקיימים מצוות עשה מדאורייתא וזהגדת לבנך, שזו מצוה לא פחות מספירת העומר. ואחד התירושים לזה, בגלל שמדברים בזמן ההגדה, וזו הסיבה שלא מברכים בכרכה. כך יש מפרשים.

כוונה חדשה ביחץ על פי דברי רבינו

טו. יחץ' – על פי האר"י ז"ל ביחץ, צריך לחצות את המצה לשני חלקים: לאות ו' ו-ד'. שזו בחינת האות ה' של – זהא לחמא עניא, שעשויה מאות ו' גדולה ו אות ד' קטנה. השנה נוסף כוונה

הגנב יש לו חוש ריח של כלב לא יוכל להריח את הכסף ולמצוא אותו. ולכן המצרים שחטפו את העצמות מהכלבים, הם היו חופרים כל אותו לילה בורות, כדי להחביא את העצמות.

דוקא גוי יכול לבטל עבודה זרה

כא. ואומר הזוהר, שבזה שהמצרים קברו את העצמות, זה עצמו היה הביטול של העבודה הזרה שלהם. אז אם כן יש פה דבר מאוד מעניין. יש כאן בשר קדוש בקדושת קרבן שאכלנו אותו בקרבן פסח, ויש כאן עצמות, שלפי הזוהר הם ממש עבודה זרה, ואת העצמות היה צריך לקבור, כדי לעשות בחינה של ביטול עבודה זרה. יש הלכה בגמרא בעבודה זרה (דף נב:) שיהודי לא יכול לבטל עבודה זרה, ומי שיכול לבטל עבודה זרה דוקא הגוי.

ולמשל הגמרא (שם דף מד.) מספרת על דוד המלך שכשהוא היה ברבת עמון הוא לקח עטרה שהיא היתה עבודה זרה ולבש אותה, וכמו שכתוב (שמואל ב' יב, ל) "ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו ומשקלה כפר זהב וצבן וקרה ותהי על ראש דוד". שואלת הגמ': איך דוד המלך לבש אותה הרי זו היתה עבודה זרה? עונה הגמ': בא איתי הגיתי וביטלה. מה היה הסיפור? לפני שאיתי הגיתי בא להתגייר, אמר לו דוד: חכה רגע, לפני שאתה רץ לטבול במקווה כדי להתגייר, עשה לי טובה תבטל את העבודה הזרה הזאת, כי רק גוי יכול לבטל עבודה זרה, והוא ביטל אותה.

איך התבטלה ע"ז בקבורה הרי צריך לפוררה או לשורפה

כב. אבל לכאורה יש כאן קושיא, איך ביטלו את העבודה זרה בקבורה, הרי עבודה זרה צריך לפורר אותה ולזרוק לי או ברוח או לשרוף (ע"ז דף מג:), היא מהנשרפים ולא מהנקברים, ואם כן קשה, איך אומר הזוהר שהיה ביטול עבודה זרה על ידי הקבורה של העצמות? וכמו שהקשה הרמב"ן על יעקב אבינו שקבר את הע"ז של שכם, כמ"ש (בראשית לה, ד): "ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר... ואת הנזמים... ויטמן אתם יעקב תחת האלה אשר עם שכם", ושאל הרמב"ן: איך יעקב קבר עבודה זרה, וממתי יש ביטול לעבודה זרה ע"י קבורה, הרי בגמרא כתוב שצריך לשרוף ע"ז?

והרמב"ן מתרץ שם, שחייבים לומר שזה לא היה עבודה זרה ממש, כי כבר הגויים ביטלו אותה, כי בודאי שבני ישראל השבטים הקדושים לא היו לוקחים עבודה זרה. אלא שיעקב החמיר וקבר את העבודה הזרה אפילו שהיא כבר התבטלה. וגם כאן צריך לתרץ שגוי גם ע"י שהוא קובר את הע"ז זה מבטל אותה, יהודי היות שאין בו דין של ביטול ע"ז כמו הגוי, אז כדי לבטל אותה הוא צריך לשרוף ולהשמיד אותה כליל, וקבורה לא מספיק, ורק גוי שיכול לבטל ע"ז אפי' ע"י שמבזה אותה גם כשקובר אותה הוא מבזה אותה והיא מתבטלת.

דברי רבינו כשהכלבים שולטים בעצמות זה סימן לפגם הברית

כג. אלא שמכאן יש לי קושיא על הליקוטי מוהר"ן (תורה נ) רבינו אומר חידוש גדול, שהמצוה לא לשבור עצם בקרבן פסח ולהשאיר אותן שלמות, זה כדי לזרוק אותם ברחובות (כמו שכתוב בזוהר הנ"ל),

"זכורך" ולא זכרך וכו', אלא כל אינון דנטרין קיימא קדישא, ולא תבאן ביה, אינון הוו בני מלכא, דבכל יומא משתבח בהו ודכיר לון תדיר (תרגום: דין ראש ה'שיבה, "זכורך" ולא זכרך וכו', אלא כל אותם ששמרו ברית קדש ולא חטאו בו, הם היו בני המלך שבכל יום משתבח בהם וזכר אותם תמיד). וההיפך מבן המלך הוא עבד, כי הוא 'עבד' לתאוה שלו, ורק ע"י שמירת הברית הוא זוכה להיות בן חורין.

ישראל זרקו את עצמות הטלה לבזות את הע"ז של מצרים

יט. אחת ההלכות שמויחדות לקרבן פסח זה מה שצוותה התורה (שמות יב, מו): "ועצם לא תשברו בו", והתורה חוזרת על הציווי הזה גם בפסח ראשון, וגם בפסח שני, שלא לשבור עצם. רבינו אומר בליקוטי מוהר"ן (תורה נ' ח"א) חידוש גדול בענין של "ועצם לא תשברו בו". ורבינו שם מביא את דברי הזוהר פרשת בא (דף מא:) וזה לשונו (בתרגום): "ועצם לא תשברו בו" – להראות בו קלון, ובכל אותם אלילי מצרים. שהיו זורקים בשוק את העצמות שלו, ובא הפלבים וגררו אותם ממקום למקום, וזה היה קשה להם מהכל, שהרי העצמות הן תקון הגוף, ודומים לגן אחר, וישראל זרקו אותם לשוק בדרך קלון, ולכן פתוב "ועצם לא תשברו בו" – אתם לא תשברו, אבל הפלבים היו משברים אותם.

פ"י, כששעם ישראל אכלו את קרבן הפסח, הקב"ה ציווה להם שלא ישברו את העצמות ושישארו שלמות, ושיזרקו אותם ברחובות מצרים. וכשהמצרים ראו את העצמות של אלוהיהם זרוקות בבזיון, הם ממש השתגעו מרוב צער. והכלבים הריחו את העצמות, וקפצו עליהן והתחילו לאכול ולשבור אותם. ואז התחילה מריבה גדולה בין הכלבים לבין המצרים, הכלבים חוטפים את העצמות ומשברים אותם, ואוכלים אותם, והמצרים בשבילם כל עצם זה 'קודש קודשים', כי זו הע"ז שלהם. רק לראות את המחזה הזה ואת הצחוק הגדול שהיה ביציאת מצרים, איך שהכלב והאדון שלו רבים על העצם.

בשמצרים קברו את עצמות הע"ז שלהם בעפר בזה ביטלו אותה

כ. ואומר הזוהר הקדוש עוד, וז"ל (בתרגום): "המצרים היו באים אחר כך והיו רואים אותם עצמות שהיו לוקחים הפלבים ממקום למקום ושוברים אותם, והיו המצרים טומנים אותם בעפר, כדי שהפלבים לא ימצאו אותם, וזהו ביטול של עובדי כוכבים ומזלות יותר מהצד שלהם. ובה התעלה הקדוש ברוך הוא בכבודו ונכפו כל הכחות האחרים, שהרי אז נכפו יותר, כשהבטול נמצא מהצד שלהם, ולכן ישראל לא בטלו אותם, שפתוב "ועצם לא תשברו בו" ע"כ.

יש הלכה במשנה פסחים (דף לא:), "חמץ שנפלה עליו מפולת הריהו כמבוער", ואמרת הגמרא: "וכמה? כדי שלא יוכל הכלב לחפש אחריו", שזה עומק של ג' טפחים בקרקע. ובעומק כזה גם הכלב (שיש לו חוש ריח טוב) לא יכול להריח, כי האדמה היא אטומה. וכן כתוב בגמרא בפסחים שם ובבא מציעא (דף מב.) "כספים אין להם שמירה אלא בקרקע". אדם שרוצה להחביא כסף צריך להטמין אותו מתחת הקרקע שלוש טפחים, (כמו שאמרים מתחת לבלטות, רק שהבעיה שתחת הבלטות אין עובי של 3 טפחים כמו שכתוב במשנה), כדי שגם אם

בבריתו, הוא בבחינת 'מיין מריין', בבחינת (שמות טו, כג) "ולא יכלו לשתות מים ממרה". מיין מסאבין, ירע טמא. אזי אין יכול להתפלל בבחינת "כל עצמותי תאמרנה". ואז כלבא נחית, שהוא בחינת מיין מריין, שצווח הב הב.

מבואר, כי מה שקובע אם אדם זוכה שאריה נחית לאכול את קרבנו ותפילתו או ח"ו כלב, זו 'שמירת הברית', וזוה רבינו מסביר את הפסוקים שאמרה אסתר (תהלים כב, כא-כב) "הצילה מחרב נפשי מיד כלב ויחידתי: הושיעני מפי אריה ומקרני רמים עניתני", מסביר רבינו שהושיעני מפי אריה – זה לטובה, כי הכוונה שהפה של האריה יאכל את הקרבן שלי ואת התפילה שלי, אבל תציל אותי מהכלב. כי הענין של הכלב זה גאוה¹, וגאות וניאוף הם תלויים אחד בשני, וזהו הקשר בין פגם הברית לענין של הכלב, שהוא גם היה הבוחן מי שמור בברית, כשזרקו לו את העצמות של פסח ומי שלא נגע הכלב בעצמות של הקרבן פסח שלו, סימן שהוא שמור בברית.

יישוב דברי רבינו עם דברי הוזהר בענין השלכת העצמות

כו. שאלנו שדברי רבינו זה לכאורה הפוך מהוזהר, כי לפי הוזהר דוקא היה צריך שהכלבים ישתלשו על העצמות? והתירוץ נראה: שהוזהר הקדוש מדבר רק בפסח מצרים, שעם ישראל לקחו את העבודה זרה ועשו ממנה קרבן פסח, ורק אז היה ענין לזרוק את העצמות בחוץ, כדי שהכלבים ישברו אותם, וכן שהמצרים יקברו אותה כדי לבטל את עבודה זרה. ולכן אומר הוזהר שצריך שהכלבים יעשו דין בעצמות, וישברו ויאכלו אותם, כל זה שייך לפסח מצרים. אבל בפסח דורות אין שום ענין לזרוק את העצמות לכלבים – בשביל שהם ישברו אותם, כי אין שם ענין של ביטול עבודה זרה. אבל בכל אופן אומר רבינו שהיו משליכים אותם, ואדרבה פה זה להיפך, שאם הכלב משתלט עליהם, זה סימן שבעה"ב הזה פגום בברית, ואם הכלב לא משתלט עליהם זה סימן שהוא מתוקן בברית.

להגיד תיקון הכללי בערב פסח

כו. אני תמיד אוהב להגיד חידוש איך בכל זמן וזמן שיש ענין מאוד גדול להגיד תיקון הכללי, כי באמת התיקון הכללי זה דבר עצום ונשגב מאוד, והם העשרה מזמורים שגילה רבינו הקדוש. וכשנאמר כל אחד מאיתנו סדר קרבן פסח, והתפילה של רבי שמשון מאסטרופולי, ומ"ב מסעות, אז נוסף גם 'תיקון הכללי' – בשביל לזכות שיהיה לנו תיקון הברית, כי אומר רבינו אדם שלא מתוקן בברית, הוא עדיין לא זוכה לבחינת "ועצם לא תשברו בו"

ובטעם הדבר כותב רבינו – כדי שיוכל לבחון את עצמו האם הוא מתוקן בברית וז"ל: וזה שנגצטינו בקרבן פסח (שמות יב, מו) "ועצם לא תשברו בו", כדי שיבחינו כל אחד מישראל את עצמו, אם בריתו על תקונו. כי בפסח פתיב בו (שם יב, מח) "וכל ערל לא יאכל בו", כי עקר הפסח תלוי במצות מילה בידוע. ובששהשליכו את עצמותיו לכלבים, וראו אם שלטו בהם הכלבים חס ושלום, היו יודעים שאין הברית חס ושלום, על תקונו, ע"כ. נמצא, שאם הכלב היה לוקח את העצם זה סימן שהבעל הבית עדיין לא תיקן את פגם הברית, ולכן הכלב השתלט לו על העצמות של קרבן פסח, ואם הכלב לא נגע בעצמות (נגד ההיגיון), סימן שהוא מתוקן בברית.

והשאלה – הרי דברי רבינו זה בדיוק הפוך מדברי הוזהר, שאמר שצריך שהכלבים יקפצו על העצמות ולא ישאירו מהם כלום, ולפי רבינו זה להיפך, צריך שהכלב לא יגע בעצמות הקרבן פסח. גם יש להבין מהו הקשר בין פגם הברית לבין העצמות?

הקשר בין העצמות לתפילה

כד. וביאור הענין: כתוב בפסוק (תהלים לה, י): "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגלו". (הספרדים אומרים 'כל' במקום גדול, ואע"פ שרוב מילת 'כל' היא במקום קטן, כי כאן יש לנו קבלה שזה קמץ קטן). תפילה בכוונה היא עד שכל העצמות שלו מתפללות, וזה שייך רק כשהברית שלו מתוקנת, וכמו שכותב רבינו בתחילת תורה זו, וז"ל: כל הפוגם בברית, אין יכול להתפלל בבחינת: "כל עצמותי תאמרנה", וכשאין מתפלל בבחינת "כל עצמותי", אזי כלבא נחית ואכיל קרבנו" (עיי' תקו"ו תי"א כ"א דף מה). הינו תפלתו. וכשמתפלל וטועם מתיקות בדבורי התפילה, זאת הבחינה נקראת "כל עצמותי תאמרנה". ואין יכול לטעם מתיקות בתפילה, אלא בשתקן פגם הברית. כי מיין מתיקין, זה בחינת מיין דדכין, (עיי' זוהר שמות ו. ובוזהר נשא ככד: קכה). "ירע קדש" (ישעיהו ג, ג), שמינת הברית.

תפילה היא במקום קרבן כמו שכתוב (הושע י, ג): "ונשלקמה פרים שפתינו", וכמו שאומרת הגמרא ברכות (דף כו:) "תפילות כנגד תמידים תיקונים" ואם אמרנו שכל תפילה זה קרבן, אז כשאדם מתפלל, השאלה מי בא לקחת את התפילה שלו, אריה או כלב. מה הענין הזה של אריה וכלב? מובא בגמרא ביומא (דף כא:) שמזמן משה רבינו שירדה האש על המזבח ואוכלת את הקרבן, היא היתה רבוצה על המזבח כמו אריה, אחר כך כשבא מנשה ועשה עבודה זרה שם בבית המקדש, הוא סילק את האש הזאת. ושוב בבית שני היתה נראית האש רבוצה כמו רביצה של כלב.

החילוק בין רביצה של אריה לשל כלב ח"

כה. ומה ההבדל בין רביצה של אריה לבין רביצת כלב? כשזה כמו אריה זה מרמו שהקדוש ברוך הוא מקבל את הקרבן, והתפילה התקבלה, וכמו שכתב שם רבינו, וז"ל: וכשעצמות מרגישים מתיקות הדבורים, זה בחינת "כל עצמותי תאמרנה". ואז אריה נחית ואכיל קרבנה, כי 'עצם' זה בחינת אריה, (כמו שכתוב בתקונים תקון דף קלט:). אבל אם זה כמו כלב, זה אומר שלא התקבל הקרבן ולא התקבלה התפילה. וכמו שכותב רבינו וז"ל: אבל מי שפגם

¹ כמו שרבי נתן כשפחד פעם מגאוה, הוא צעק: 'כלב ארויים' (כלב צא). וכך ידוע אנשי שלומנו אם היו מרגישים שיש להם יצר הרע של גאוה היו צועקים 'כלב ארויים כלב ארויים', ומסופר שפעם בשבועות הגדול הגיעו לרבי נתן כ80 איש, [פעם זה היה דבר גדול, היום כל רב יש לו בקלות 100 איש, אבל פעם אפילו אצל רבי נתן הענק שבענקים היו בשולחן שלו 20 או 30 איש, זה היה נחשב דבר גדול]. ושם היה תלמיד רבינו הראשון – רבי שמעון שבא מארץ ישראל כדי לשרך את הבן שלו, ואז הוא אמר אני מבין על יהודי טוב (על צדיקים) ואני אומר שהתורות של רבי נתן, זה ממש התורות של הרבי. ואז רבי נתן צעק 'כלב ארויים...' – שלא ייכנס ח"ו איזה גאוה ה' ירחם.

מי שלא יכול לאכול בקדושה בגלל פגם הברית - הכלב אוכל סעודתו

ל. עוד אומר רבינו (בסוף התורה), וז"ל: וְזֶה שְׂאֵמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבִרְכָה (תענית יא): 'צוּרְבָא מְרַבְּנָן דִּיתִיב בְּתַעֲנִיתָא, לִיכּוּל כְּלָבָא שִׁירוּתָא'. כִּי בְּיָדָאֵי הַצְּדִיק אֲכִילְתּוּ הֵיא יְקָר הָעֶרְף, כִּי מְשַׁבֵּעַ אֶת נַפְשׁוֹ דְקַדְשָׁה, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב (מְשִׁלֵי יג, כה) "צְדִיק אֲכָל לְשַׁבַּע נַפְשׁוֹ". וְהֵיא צוּרְבָא מְרַבְּנָן דְמַרְעִיב אֶת נַפְשׁוֹ, וְאִין יוֹדַע לְהַשְׁבִּיעַ נַפְשׁוֹ, בְּשִׁבִיל זֶה לִיכּוּל כְּלָבָא שִׁירוּתָא, שְׁגַם בְּהַם כְּתִיב "לֹא יָדְעוּ שְׁבַעֲהָ", כִּי גַם הוּא אִין יוֹדַע אִיךְ לְהַשְׁבִּיעַ אֶת נַפְשׁוֹ הַיְקָרָה, עֵבֶל.

וביאור הדברים: תלמיד חכם שיושב בתענית, במקום שיאכל ויהיה לו כח ללמוד, נחשב כאילו שהכלב אכל את האוכל שלו, ולכן לא היה לו מה לאכול, וזו הסיבה שהוא ישב בתענית. ורבינו אומר שצדיק שזכה לשמירת הברית, אז האכילה שלו בקדושה הוא זוכה להשביע נפשו, אבל אם הוא עדיין רק צורבא מרבנן – אדם צעיר שהוא עדיין לא זכה כל כך לשלמות תיקון הברית, ולכן הוא רק נקרא 'צורבא מרבנן', כי עדיין הוא צריך להתקדם עד שהוא יזכה להיות תלמיד חכם. ואחד הדברים שהוא עדיין לא זכה להם בשלב הזה, שתהיה לו אכילה בקדושה, בבחינת "צדיק אכל לשבע נפשו". ולכן אם הצורבא מרבנן הזה מרעיב את עצמו בתענית, כי הוא לא יודע איך לאכול בקדושה, אז בשביל זה ליכול כְּלָבָא שִׁירוּתָא – הכלב אוכל סעודתו.

ע"י שמירת הברית זוכה לקיים את הציווי של "ועצם לא תשברו בו"

לא. רבינו מדבר על הענין מצה שמורה, אבל רבינו אמר את המשפט: 'מצה שמורה זה הבחינה של שמירת הברית' (כמוכא בשיח שרפי קודש ח"ב את ל"ז) ולכן הענין של פסח – זה שמירת הברית. ולכן צריך להשתדל להרבות באמירת תיקון הכללי. גם בפסח צריך לעשות תשובה כפשוטו ולהתקדש בענין של שמירת הברית. ואז בעזרת השם נזכה ל'ועצם לא תשברו בו'. כי כאמור איך אפשר לקיים את זה, הרי אין לנו עכשיו קרבן פסח, כי לפי רבינו הקיום של "ועצם לא תשברו בו" – זה ע"י שיש לי שמירת הברית גמורה, ואז הכלב לא יכול לשבור את העצמות שלי. יהי רצון שנזכה לקיים את הסדר כהלכתו בקדושה וטהרה, ונזכה לשמירת הברית בשלמות, ונאכל מן הזבחים ומן הפסחים, השם יזכנו ואמן.

שבת שלום ומבורך עריכה: ליאור גבע

בגלל שהעצמות של הקרבן פסח הרוחני שלו, הם ניתנים לכלבים והם שוברים אותם.

איך נתנו עצמות קרבן פסח לכלבים הרי הם צריכים שריפה

כת. אבל עדיין היה קשה לי – קושיא גדולה בדברי רבינו, הרי הרמב"ם (הל' קרבן פסח פרק י"ה"ב) פוסק שאסור לזרוק את העצמות, כי צריך לקיים בהם מצות שריפה. וכן מובא בגמרא בפסחים (דף פג.) שהדין של העצמות שצריך לשרוף אותם. ואם כך קשה, איך רבינו אומר שלוקחים את העצמות של פסח כדי לעשות בדיקה אם הכלב משתלט על העצם או לא, הרי אסור לעשות את זה, כי לפי ההלכה צריכים לקחת את העצמות, ולשמור אותם ליום ט"ז, ואז לשרוף אותם. ואף שקושיא זו קשה גם על הזוהר, מ"מ את הזוהר יש ליישב, שכבר ביארנו שהוא מדבר על פסח מצרים, והיות שהם לקחו את הטלה של מצרים שהיה עבודה זרה שלהם, לכן היה צריך דוקא לזרוק אותם לכלבים כדי לבטל את העבודה זרה, אבל רבינו שמדבר על קרבן פסח רגיל, כמו שהוכחנו שדבריו בעצמות הקרבן פסח הם היפך דברי הזוהר, ועל כרחך שמדבר על קרבן פסח שבכל שנה, א"כ קשה הרי צריך לשרוף את העצמות.

חילוק בין עצמות שיש בהם מוח לאין

כט. ונאמר קצת דיון ישיבתי בנושא הזה. הרמב"ם אומר שהסיבה שצריך לשמור את העצמות כדי לשרוף אותם, כדי שלא תבוא לידי תקלה, וז"ל: "לְפִיכָף שׁוֹרְפִין עֲצָמוֹת הַפֶּסַח בְּכֹל הַנוֹתֵר מִבְּשָׂרוֹ כִּי שְׂלֵא יְבֹאוּ בְּהֵן לְיַד תַּקְלָה" של איסור "ועצם לא תשברו בו" כי ההלכה המיוחדת של "ועצם לא תשברו בו" היא לא דוקא בליל הסדר, אלא גם אחר כך ביום ט"ז, וגם כשהעצמות באו לידי 'נותר', גם יש עדיין את ההלכה של: "ועצם לא תשברו בו". ומקשה ה'משנה למלך': ממה נפשך, אם מדובר בעצמות שיש בהן מוח, מה שצריך לשרוף אותם, הוא כי המוח הוא דבר שראוי לאכילה, וזה נהיה נותר – ונותר צריך שריפה. ואם זה עצמות שאין בהם מוח, אין בהם בעיה בכלל של איסור שבירת העצמות.

והמשנה למלך תירץ, שהרמב"ם אמר את התקלה של האיסור דאורייתא, כלומר שבאמיתות ודאי שצריך לשרוף אותם גם בגלל המוח שבעצמות, אבל הרמב"ם רצה שלא תבוא ח"ו לתקלה של איסור דאורייתא של שבירת עצם, שזה יותר חמור. (והוא מאריך שם להסביר את הענין ע"ש).

ועל פי זה תרצנו את הקושיא על רבינו, כי מה שרבינו הקדוש אומר שאדם צריך לעשות בדיקה ע"י העצמות ולזרוק אותם לכלבים ולראות שהכלבים לא נוגעים בהם, זה מדובר בעצמות שאין בהם מוח, כי את העצמות שיש להם מוח, באמת אסור לתת אותם לכלבים, כי יש דין שצריך לשמור אותם, ואחר כך לשרוף אותם. ורק העצמות הפשוטות שאין בהם מוח, אותם כן משליכים לכלבים, וכך בודקים אם אדם זכה לשמור את הברית, או שלא זכה לשמור את הברית. ובהם אין גם איסור של "ועצם לא תשברו בו", ולא נחשב שגורם לשבור עצם שאסור לשבור.